

Infláció és pénzügyeink

Botos Katalin

Összefoglaló

A cikk a közelmúltban fellángolt inflációs vitával foglalkozik. Célja az, hogy egyrészt megállapítsa, melyek voltak a hazai inflációt kiváltó okok, és rangsorolja azokat. Másrészt azt vizsgálja, hogy a monetáris politika viszonylag egyszerű eszközei alkalmasak-e az infláció leszorítására. Módszere a témában megjelent cikkek, nyilatkozatok és a KSH évkönyvek adatainak elemzése. Arra az eredményre jut, hogy a hazai inflációnak több külső és belső oka volt; fedezetlen vásárlóerő-kibocsátás – főleg a Covid- járvány idején – a háború miatti energiaár-drágulás, a brüsszeli pénzvisszatartás, az alkalmazott monetáris politikai lépések inadekvát időzítése, a fizetési mérleg helyzet és árfolyam-alakulás közvetlen és közvetett visszahatása, a megöröklött adósságterhek külső finanszírozásának szükséglete, a korábban keletkezett béraránytalanságok felhalmozódása, a választott, forgalmi adókra nagy súllyal támaszkodó adópolitika. Következtetése az, hogy egy kis, nyílt gazdaság pusztán autonóm monetáris politikával aligha tudja kezelni a z infláció leszorítását, monetáris politikája nem tud elszakadni az eladósodás miatt a nemzetközi pénzpiacok tendenciáitól. A döntően áfa alapú költségvetési bevételi politikát célszerű lenne egy arányosabb – és progresszívebb – jövedelemadó politikával számoló, kombináló strukturáltabb politikával felváltani.

KULCSSZAVAK: Infláció kamatpolitika, monetáris politika, fiskális politika, adórendszer

JEL-KÓDOK: H24, 25, F31,4I, H72,74

DOI: https://doi.org/10.35551/PFQ_2023_4_5

Bevezetés

Számos tanulmány jelent meg a közelmúltban fellángolt infláció nemzetközi tapasztalatairól. Mivel a nemzetközi adatok azt mutatják, hogy szinte mindenütt a gazdasági teljesítmény visszaesése következett be, a stagfláció rémképe rajzolódott ki: vajon nem következik-e be, amit a hetvenes években: a stagnálás, magas infláció mellett? Ráadásul, elemi kérdés, hogy mi okozta az inflációt, hogyan lehet azt megállítani, és vajon megfékezése milyen reálgazdasági áldozatokkal jár? Átmenetivel, vagy tartós GDP csökkenéssel? Milyen monetáris politikai reakciók születtek eddig, és mit tett a fiskális politika? Vajon a kormányzatok milyen eszközöket használtak fel – jobbra a fiskális politika terén-, az infláció visszaszorítására?

Kimutatták, hogy a nemzetközi tapasztalatok szerint az infláció letörése nem járt tartós reáláldozattal¹. Látszott viszont, hogy az infláció letöréséhez mindig erőteljes kamatszigorítás kellett, ami kedvezőtlenül érinti a fiskális fenntarthatóságot.² Egy tanulmány szerint: „ha a relatív árkiigazítások tartósak, és a magasabb infláció másodlagos hatásokat vált ki, a központi bankoknak nincs más választásuk, mint reagálni. A válaszlépés kalibrálása természetesen kompromisszumot tesz szükségessé. A túl nagy és túl gyors szigorítás felesleges károkat okozhat. Ha viszont túl keveset tesznek, az egy későbbi, nagyobb és költségesebb szigorítást kényszeríthet ki. A magasabb energia- és élelmiszerárak jelentős nyomást fejtenek ki a megélhetési költségekre, ami költségvetési beavatkozást válthat ki.” (Czeczeli et al., 95.o)

Az IMF (2023) friss elemzése szerint a monetáris politikának az árstabilitás helyreállítása érdekében szigorító pályán kell maradnia (most is), a költségvetési politikának pedig a megélhetési költségekre nehezedő nyomás enyhítésére kell törekednie, miközben a monetáris politikához igazodó, ugyancsak kellően szigorú irányvonalat kell fenntartania³.

Értelemszerűen nálunk is mindenkit foglalkoztat napjaink hazai inflációjának az elemzése.

Az infláció kiváltó okai

Az Európa-rekorder hazai inflációt sokak szerint az orosz-ukrán háború következtében felszökött magas energiaárak okozták. Azonban nem pusztán költségnyomta inflációról van szó. Ugyanakkor az áremelkedés nem értelmezhető úgy sem, mint ami csupán a túlzott kereslet következménye; bár kétségtelenül, a kiáramló vásárlóerő fontos szerepet játszott benne. Tény, hogy költségoldalról a kormányzat megpróbált az árrendszerbe beavatkozva – adminisztratív eszközökkel –, az ún., ársapkákkal –, a legfontosabb területeken gátat vetni az áremelés lehetőségének. A kereskedelmi egységek azonban más termékek áremelésével igyekeztek a veszteségeiket behozni. Így az infláció szépen gördült tovább. 2022-ben ráadásul a természet is összeesküdött a magyar gazdaság ellen, hiszen rendkívüli aszály sújtotta az országot. Ez – közvetve és közvetlenül – az élelmiszerárak drágulásához vezetett. Itthon is drágább lett a kínálat ára, s az export nehézségei se segítettek, a romló árfolyamon keresztül, az árstabilitást tartani.

1 Spéder Balázs – Vonnák Balázs: Inflációs sokkok és defláció: stilizált tények az elmúlt 50 év alapján Hitelintézeti Szemle, 22. évf. 3. szám, 2023. szeptember, 26–47. o.

2 Czeczeli Vivien – Kolozsi Pál Péter – Kovács Kinga Virág – Kutasi Gábor – Torda Sztella: Az infláció nem monetáris kezelése az EU országaiban. A 2022-ben tapasztalt inflációs nyomás fokozódására rövid távon adott költségvetési és szabályozási lépése az EU-országokban. Külgazdaság 2023 március-április

3 (IMF (2023). World Economic Outlook. Update. January 2023. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2023/Update/January/English/text.ashx>)

A magyar infláció megértésének kulcsa – a külső körülményeken, és a természet csapásain túl – a költségvetés, a fizetési mérleg, a devizamérleg, a kamatok és az árfo-lyam bonyolult összefüggéséből adódik.

Egy tanulmány kimutatta,⁴ hogy a Fidesz-kormány 2010-es hatalomra kerülése óta jelentősen megnőtt a belföldi kereslet – elsősorban a lakossági hitelállomány feldu-za-dása miatt. Ez megmutatkozott a lakás- és gépkocsivásárlások markáns növekedé-sében. A pénzkiáramlásban része volt a családpolitikának, a lakásépítési és vásárlási, valamint az autóvásárlási kedvezmények létének. Mivel a költségvetési kiadásokat a 3 százalékos deficit-korlát miatt elvileg nem lehetett jelentősen növelni, a költség-ve-tési szférából finanszírozott ágazatokban nem nagyon lehetett béremelkedéseket adni, különösen nem olyan jelentős korrekciókat megvalósítani, amelyek évtizedes megö-röklött adósságok miatt álltak fenn. A kormány azonban az alacsonyan tartott hitelkamattal lehetővé tette a fogyasztás szinten tartását, sőt, bővülését. Nemcsak a költségvetésből finanszírozott szférában, de általában, a termelő szférában is. A vál-lalati szférában pedig a 2010-es években piaci okok miatt, jelentős béremelkedésekre került sor, elsősorban a munkapiaci feszültség, a munkaerő-hiány következtében. Ez vásárlóerő-növekedést okozott, és többek között azt, hogy a kétfajta szektor (a költ-ségvetési és a termelő ágazatok bérei) erősen elszakadtak egymástól.

Az időközben költségvetésből finanszírozott nyugdíjknál azok vásárlóerejének szinten tartását az inflációt követő indexálás biztosította. (Hiszen gyakorlatilag meg-szűnt a TB alap önállósága, a járulékfizetést a vállalatok részéről szociális hozzájárú-lássá, adó jellegű tétellé tették. Mivel 2010 után az ún. svájci indexálást elvetették, a bérszínvonal átlagos emelkedésének nem volt jelentősége a nyugdíjknál. (A svájci indexálásban az infláció és az átlagos béremelkedés is szerepet játszott.) A 13. havi nyugdíjakkal viszont azt lehetett mutatni, hogy a vásárlóerő szinten tartásán túl is nő a nyugdíjak reálértéke. Ami kétségtől igaz is. De a nyugdíjak elszakadása az átlag-bérektől mégiscsak erősödött. Inflációs időben az alacsony nyugdíjknál ez különö-sen probléma lett.

A gazdaság az évtized második felében továbbra is dinamikusan fejlődött. Az ala-csonyan tartott kamatok ennek kedveztek, és így a hazai oldalról nem volt a kíná-lati oldalon jelentősebb elmaradás. Ámbár, a fogyasztói kereslet jelentős része azért importcikkre is irányul. Ezért fontos, hogyan alakul a forint árfolyama. Mert ha az romlik, az import inflációs hatású lesz. Eközben azonban jött a Covid-járvány.

Monetáris politikai reakciók

Ha a 2010 óta eltelt időt nézzük, feltétlenül külön ki kell emelni ezt az időszakot. Ekkor – mint szerte a világban – nálunk is a teljesítménnyel nem arányos vásárlóerő áramlott ki a gazdaságba. A gazdaság dinamizálása hitelfelvételen alapuló kereslet-bővítéssel

4 Fellner Ákos: Megbukott az unorthodox gazdaságpolitika. https://utodaink-jovoje.hu/gazdasag/az_unorthodoxia_kudarca.pdf

– bár kétségkívül unortodox megoldás –, egyáltalán nem magyar találmány, nem kivételes dolog. Ezt a fejlett piacgazdaságok is alkalmazták, Amerikával az élen.⁵ A fentebb idézett magyar tanulmány megállapítása szerint azonban elsősorban a mesterségesen hatalmasra duzzasztott kereslet okozta a magas hazai inflációt.

A 2010 után követett magyar gazdaságpolitikát általában azért nevezték unortodoxnak, mert szembement az IMF szokásos fizetési mérleget javítani kívánó javaslataival. Utóbbinak a lényege mindig a megszorítások és a költségvetési deficit lefaragása. („Kényszerzubony”). A kormány 2010 után mindenképpen szeretne volna az IMF kényszerű követelményeit elkerülni, és a külső pénzpiacoktól való függést minimalizálni. Elkerülni tehát, hogy ne az IMF útmutatása szerint kelljen a gazdaságpolitikát formálni. Ezért mondták fel a Bajnai-kormány által megkötött IMF szerződést. Így vezethettek be az évtized elején olyan szektoradókat, amelyeket az IMF aligha engedélyezett volna – a „conditionality”, az IMF feltételeesség jegyében.

A kormány programjának fontos része volt, hogy a költségvetés – ha ez elkerülhetetlen – elsősorban forintban, a hazai lakosoknak adósodjon el, és így csökkenjen a külső államadósság-finanszírozás. (Ez a politika sikerrel is járt.)

Azoknak az országoknak, amelyek külföldi valutában vannak eladósodva, és folyamatosan finanszírozniuk (refinanszírozniuk) kell a külső adósságaikat, különös figyelmet kell azonban fordítaniuk a költségvetés egyensúlyának alakulására. A költségvetési deficit ugyanis feltétlenül aggasztja a külföldi hitelezőket. Ez pedig erősen megdrágítja a deficitbe csúszó országok által felvett kölcsönöket. Az államadósság kamatát a folyó költségvetésből kell megfizetni, ami tovább növelheti a deficitet, tehát kerülendő. A hitelezők nagy része első körben csak néhány adatot néz meg az államhitelek kamatfeltételeinek a megállapításakor; de ezt biztosan.

Kis, nyílt országok nem tudják külső adósságaikat saját valutából finanszírozni, mint a világvaluta országa, az USA. Ha a saját valutában jelentkező megtakarítások nem elegendőek egy gazdaságban a költségvetési hiány fedezésére, külföldi forrásra van szükségük. Ám akkor a külföldi hitelek kamatát devizában kell folyamatosan megfizetni, és devizában kell azt törleszteni. A költségvetési deficit növekedése miatt tehát nagyobb külföldi hitelkereslet lesz. A devizahiány kétségbeesett devizahajszolásra kényszeríti az országokat, ami rontja az adott valuta árfolyamát. Tegyük itt hozzá, ha a külkereskedelmi mérleg aktívuma eltűnik, s ha egyéb devizabeáramlások is (pl. a nekünk járó EU-s pénzek elmaradnak, vagy a turizmus visszaesése következik be a járvány miatt,) a devizahiány különösen rontja valutánk árfolyamát. Hiszen ugyanakkor az importon túl is vannak devizában teljesítendő transzfereink. (Pl. az EU-s hozzájárulásunk.) Kell tehát a deviza! Eltűnő külkereskedelmi aktívum esetén ez is külföldi hitelfelvételre kényszerít. Az árfolyam romlásán keresztül viszont nő az importált infláció! Emelni kell a kamatokat, az infláció miatt. Ördögi kör!

Ha a nemzetközi pénzpiacon amúgy is emelkednek a kamatok – hiszen másutt is már beindul az infláció elleni harc –, attól nemigen lehet a hazai piacon sem elmaradni. A Nemzeti Bank nem teheti meg, hogy ne tartson a külföldi kamatemelésekkel,

5 Raghuram Rajan: Fault lines . Princeton University Press, 2010 <https://doi.org/10.1515>.

mert az pénzügyi öngyilkosság lenne – fogalmazott így az MNB vezetése. Ha elmarad az emelés, a hazai pénzt is, amennyiben konvertibilis, sokan átváltják külföldi valutára, mert úgy többet hoz a tartása. Vagy kint, külföldön tartják megszerzett devizabevételeiket. Az új (megújított) külföldi hitelek meg eleve drágák. A külföldi hitelfelvétel költségei az egekbe szöknek. Ezért emelni kell tehát itthon is a kamatot. A magasabb forintkamatok viszont veszélyeztetik a hazai hitelből gazdálkodókat és a belföldi magánadósokat. (Igen sokaknak van hazánkban lakáshitelük.) A belföldi kamatemelés viszont csökkenti a lakosság fogyasztását, s ez az áfa bevételek mérséklődését hozza magával. Pedig az áfa a költségvetés legfontosabb bevétele nálunk! Újra csak növekszik a deficit. Ami, mint láttuk, a külföldi hitelezőket idegesíti. Drágábban adják tehát a kölcsönt. Ismét az ördögi körben vagyunk. Szinte nincsen jó megoldás!.

Mit tegyen egy kormány, ha aggódik a lakosság legelesettebb rétegeinek a megélhetéséért (és annak politikai következményeiért)? Melyik kockázatot vállalja: a hazai kamatok alacsonyan tartását, aminek eredményeként a külföldi finanszírozás drágul, (s ez természetesen visszahat a belső költségvetési helyzetre, hiszen a devizakamatokat a költségvetés fizeti), vagy a kamatemelésekkel a belső finanszírozás drágulását okozza? Utóbbi – bár némileg megnyugtatta a külföldi hitelezőket és megállíthatja a devizaárfolyam esést –, a költségvetésnek a fogyasztás visszaesésén keresztül áfa bevétel-kiesést okoz? Tehát közvetetten ismét csak rontja az egyensúlyi helyzetet, növeli a deficitet.⁶

Az állandó inflációs nyomásnak, a túlkeresletnek egyébként történelmi oka is van. A világháború utáni kommunista hatalomátvétel következménye volt az értelmiségi bérek alacsonyan tartása; (és ezt az aránytalanságot éppen napjainkban kell a kormánynak elkerülhetetlenül felszámolnia⁷). Miről is van szó? A forint bevezetésekor Varga István dolgozta ki a koncepciót: az árakat és a béreket megállapító hatóság az 1938-as békeév béradataiból indult ki. Ezeket a háborús veszteségek miatt szorzókkal csökkentette, hogy adott színvonalú megélhetést biztosítson a bérből és fizetésből élőknek. A Kommunista Párt javaslatára azonban a szorzók rétegenként differenciáltak voltak: a munkások bérét 0,8-cal, az értelmiségét 0,5-tel szorozták be.⁸ Az értelmiség bérszínvonalát aránytalanul lenyomták. Ennek korrigálására sort kellett volna keríteni az idők folyamán, de az ötvenes években a III. világháborús készülődés, a hatvanas években meg a reformerek és dogmatikusok éles konfliktusa volt ennek a gátja. A 70-es években aztán végképp akadályt jelentett a kialakult külföldi államadósság. Utóbbi nemigen adott lehetőséget a költségvetésben olyan szabad eszközök keletkezésére, amelyek érdemi korrekciót tettek volna lehetővé e nagy lélekszámot jelentő, költségvetésből finanszírozott csoportok bértkiigazítására. Ez aztán a rendszerváltás után se történt meg; részben hasonló okokból. Kétségbeesett

6 Botos Kata: Az igazság körei https://utodaink-jovoje.hu/gazdasag/bk_igazsag_ko-rei.pdf

7 Lásd erről Botos Kata: Infláció. https://utodaink-jovoje.hu/gazdasag/inflacio_tortenelmi_szalak.pdf

8 Mányó- Váróczy Violetta PHD értekezése :”Varga István a tudományszervező és gazdaság-politikus” (2016)

erőfeszítéssel tettünk eleget külső adósságainknak, hogy össze ne omoljon a frissen megválasztott, új, demokratikus kormányzat. Talán a 2010 utáni néhány igen jó év adott volna lehetőséget a korrigálásra, de a kormányzat ekkor inkább stabilizálni akarta az exportágazatok fejlődését, a külföldi tőke bevonását. Ilyen célokra adott jelentős költségvetési támogatást. Emellett a felismert demográfiai problémák miatt a családpolitika is jelentős pénzkidrást igényelt.

A szociálpolitikai háttérű kereslethővítés indokoltságát mindenképpen el kell fogadnunk. Mégis, meg kell jegyeznünk, hogy a 2022 tavaszi választások idején, és az azt megelőző években is, elég sok vásárlóerő áramlott ki a gazdaságba. A Covid pedig, majd a háború kitörését követő, mindenkinek járó rezsicsökkentés, s az „üzemanyagár-sapka” korlátozta, hogy a kereslet a magas energiaárakhoz igazodjon, azaz csökkenjen. Így az infláció felgyorsult.

Van, aki a kritikus pontot abban látta, hogy az MNB túl későn kezdte el a kamatláb emelését.⁹

A korábban alacsony kamatkörnyezet felduzzasztotta a vásárlóerőt, ami inflációs hatású volt. Magyarországon már 2015-ben megindult felfelé az infláció. A 2012 óta tartó kamatcsökkentés azonban még 2016-ban is folytatódott, akkor, amikor már az infláció magasabb volt, mint az alapkamat. Mind a kelet-európai EU-tagországok, mind az EKB már némileg hamarabb, 2022 nyarán elkezdték a kamatláb emelését. Az MNB csak szeptember végén, de akkor mindenkinél magasabb kamatemelést hajtott végre. A 2022 nyarán, illetve nálunk szeptemberben kezdődő korrigálás azonban már nem volt elegendő az infláció megállítására. De azért valamire jó volt (mint azt látni fogjuk).

De vajon miért tartotta a Nemzeti Bank a kelletténél kissé tovább az alacsony kamatokat? Feltehetően azért, mert a kormány azt várta, hogy segítse ezzel a gazdasági szereplők tevékenységét, a termelését, és így ne csökkentse (az egyébként eladósodott) lakosság fogyasztását. A leckét azonban, hogy nem lehet a nemzetközi környezettel a kamatpolitikában szembe menni, alaposan megtanulta az MNB. Ezért volt a 2022 őszi igen drasztikus emelés. Utóbbi mértékének oka a nemzetközi pénzügyi pszichológia, ami a pénzügyi szférát roppantul befolyásoló jelenség. Látni kell, hogy igen hatalmas spekulációs hullám indult meg 2022-ben Magyarország ellen. „A cápák mellett mindenféle állat próbál kiharapni a vergődő halból nagy falatokat”. Ezzel szemben volt kénytelen az MNB a „vészamat-emeléssel” védekezni.

Az orosz-ukrán háború tovább rontotta pénzügyi helyzetünket. Fizetési mérlegünk 2019-től kezdve, de 2022-ben aztán különösen jelentősen romlott, és ez növelte az inflációt. A brüsszeli pénzügyi egyeztetés – amely alig vitathatóan összefügg több kérdésben elfoglalt magatartásunk büntetésével – a fizetési mérleg szempontjából különösen nagy problémát okozott. Hiszen így devizahiány keletkezik, nem egyszerűen forinthiány. A devizahiány a forintárfolyam romlásán keresztül erőteljesen hat az inflációra. Nálunk a devizahiány kifejezetten konkrétan – nemcsak áttételesen – jelentkezik, a forintban mért költségvetési deficit romlásában. Drágul ugyanis a

9 L. 4. lábjegyzet

hitelek ára, amit a költségvetés fizet. (A deficitcsökkentés érdekében pedig mindig megszorító intézkedéseket szükséges tenni.¹⁰)

Ha a kormányzat nem képes fiskális eszközökkel korrigálni, akkor, egy nyitott, kis gazdaságban az inflációt aligha lehet pusztán kamatemeléssel leszorítani. Különösen olyan esetben, ha a fizetési mérleg súlyosan deficitese. Az inflációs hatás ugyanis árfolyamon keresztül közvetlenül és közvetetten is jelentkezni fog. A mi nyitott, kis gazdaságunkban, miközben a fizetési mérleg romlása az árfolyamesésen keresztül, az import drágulásával közvetlenül növeli az inflációt, a deficitese fizetési mérleg külföldi hitelek felvételét teszi szükségessé, aminek eredménye a kamatok magas maradása lesz. Azért is erre kényszerül az adott ország, hogy demonstrálja antiinflációs monetáris politikát, és valamelyest elfogadható áron kapjon külföldről hitelt. Ez közvetetten növeli az inflációt.

A devizakérdések megértése nélkül tehát az inflációra nincs adekvát magyarázat. A nemzetközi pénzügyek tisztázása nélkül egy nyitott kis gazdaság pénzügyei értelmezhetetlenek, így gazdaságpolitikája se fogalmazható meg okosan! Nekünk, kis nyitott gazdaságnak, a nemzetközi rendszerben csak igazodási lehetőségünk van. A közgazdaságtant a zárt nagy gazdaságokra modellezték. (Nemcsak mi látjuk ezt így, hanem a fejlődő országok is, akiknek a tőkének szabad áramlása és a dollárkamatok változékonysága nagy gondot okoz.)

A jelen Bretton-Woods-i pénzügyi rendszer teljes konvertibilitásának elve nem igazán járható út a mai világgazdaságban. Lámfalussy Sándor már 2008-ban publikált könyvében megírta, hogy ezt el kellene felejtetni. ¹¹ Nem lehet elfogadni szentírásként, kő táblaként a jelenleg érvényes IMF-szabályok kritizálhatatlanságát! (Pedig ebben nőttek fel közgazdász generációk.) De nem lehet nem figyelembe venni egy ilyen komoly – magyar! – pénzügyi szakértőnek a véleményét! Itt az ideje, hogy megértsük – beleértve a gazdaságpolitikát is – e kérdés, a konvertibilitás jelentőségét! Nem saját gondolat ez: napjainkban a nemzetközi szakirodalomban rengeteg komoly szakértő bírálja a jelenlegi nemzetközi pénzügyi rendszert, mondván, hogy a teljes konvertibilitás csak a fejlett országok számára alkalmazható. A fejlődő, eladósodott országok rengeteget szenvednek a hektikus tőkeáramlások miatt...

A magyar gazdaság nagymértékben nyitott; igen magas az import aránya. A forint árfolyamának így kulcsszerepe van a belföldi árak alakulásában. A devizahiányt, ami rontja az árfolyamot, növelte az a jelentős összeg, amit – mint utaltunk rá – az EU visszatartott, nem fizetett ki, noha járt volna nekünk. Ez erősen rontotta a forint árfolyamát. A forint gyenge árfolyama pedig lényegesen táplálta az inflációt.

10 Botos Kata: Miben van igaza Fellner Ákosnak – és miben nincs?: https://utodaink-jovo-je.hu/gazdasag/fellner_akos_igaza.pdf

11 Lámfalussy Sándor: Pénzügyi válságok a fejlődő országokban Akadémiai Kiadó, 2008

A fiskális politika jellegzetességei

E mellett azonban van egy másik sajátossága is a magyar pénzügyi rendszernek. A magyar adószervezet inflációs hajlamú, a fogyasztási adók nagy súlya miatt. Ez elsősorban fogyasztáscsökkenés esetén jelentkezik. A magas deficit viszont, mint láttuk, drágítja a hitelezést. Leszorításához tehát – úgy tűnik –, nemcsak monetáris eszközök kellenek. A fiskális politika átstrukturálására is szükség lenne.

További problémát jelentett az eddig kialakult magas magyar inflációt illetően, hogy miközben kiváló mezőgazdasági feltételekkel rendelkezünk, az élelmiszerárak inflációja tavaly nálunk lett Európában a legmagasabb. Élelmiszeráraink a legmagasabbak közé tartoznak. Ez megdöbbenítő, mint ahogy az is, hogy miért esett vissza oly jelentősen az élelmiszeriparunk.

Kínálati oldalról a jórészt külföldi tulajdonú hazai élelmiszeripar és kiskereskedelem feltétlenül korlátozta a hazai felzárkózást a kereslethez. Az élelmiszeripar termelése ma már több területen nem kielégítő. A korábban itthon termelt hagymát, krumplit, babot, borsót, fokhagymát napjainkban már importáljuk. A külföldi tulajdonú élelmiszerláncok nagy mennyiségben hoznak be külföldi élelmiszereket! Ez vezetett ahhoz, hogy a hazai termelés jelentősen visszaesett. A devizahiányos környezetben azonban, mint láttuk, a forint leértékelődik, és az import megdrágul. Tehát az élelmiszer import is. Mindez tovább táplálja az inflációt.

Nézzük meg még közelebbről hogyan függ össze az infláció a fiskális politikával? Mit mutat a statisztika?

2000 óta a költségvetési bevételek növekedése majdnem minden évben meghaladta a GDP növekedési ütemét. A már korábban elkezdődött tendencia az elmúlt négy ciklus alatt folytatódott: 2010-re 2000-hez képest a GDP 212%-ra, a költségvetés viszont kissé magasabbra, 230%-ra emelkedett. 2021-ben a GDP 2000-hez képest 397%-ra, a költségvetés bevételei meg 471%-ra nőttek¹². 2021-ben 2010-hez képest a GDP csak 187 %-ra nőtt, a költségvetés bevételi oldala viszont 205%-ra emelkedett. 2010-ben a költségvetés összegének aránya a GDP-hez képest mintegy 25% volt. 2010 után ez felment 2013-ra mintegy 33% körüli, s a továbbiakban is 33-34% között stabilizálódott. A költségvetésből a gazdálkodó szervezetek befizetése a 2010. évi 13 %-ról a lecsökkent, 9-10%-ra. (2021-ben 11%-volt).

Ami a költségvetési hiányt illeti: 2021ben 2000 –t tekintve összehasonlítási alapnak, a hiány 1268%-ra nőtt, míg a költségvetés bevételei csak 471%-ra emelkedtek. 2000 és 2010 között a még a deficit a bevétellel arányosan nőtt, de ezt követően, 2021ben (2010-hez viszonyítva) a hiány 558-ra nőtt, a bevételek meg csak 205%-ra emelkedtek. A deficit pedig mindig a bevételek és a kiadások növekedésétől függ. A kiadások tehát nőttek, viszont a bevételek növekedése a fentiek szerint elmaradt. E kettős hatásra a deficit erősen növekedett. (Ebben természetesen benne volt a Covid-időszak termelésvisszaesése miatti bevétellassulás, és a szociálpolitikai okok miatti nagy pénzkirámlás is.)

12 A továbbiakban idézett adatok a KSH adott évekre vonatkozó zsebkönyv számai

Ha ezeken a számokon eltöprengünk, láthatjuk, hogy a gazdaságpolitika fiskális szempontból alapvetően a kereslet-növekedésből származó áfabevételeken nyugodott, és nyugszik ma is. A gazdálkodó szervezetek terheit az elmúlt években számos módon könnyítette a kormány, és csökkentette a polgárok számára is az szja-t. Hogy minél több elkölthető pénz maradjon náluk!

Láthatjuk, hogy a 2014–2019 közötti kedvező nemzetközi kamatkörnyezet hatáseit élvezve (ami nyilván relatíve csökkentette a költségvetés kamatszolgálati terheit), ebből meg kívánta emelni a termelő szervezetek érdekeltségét. Ez idő alatti adó bevételeit nem az ágazati bér-aránytalanságok fedezésére, hanem a gazdálkodó szervezetek további ösztönzésére, terheik mérséklésére fordította. Az adóterhek csökkentése természetesen bizonyos bevételkiesést okozott. (A „nagyobb forgalom – kisebb adóterhek” várokozás nem valósult meg; ezt mutatja, hogy a bevételek növekedése – láttuk – elmaradt a deficit fent bemutatott növekedési üteme mögött. Ismételve mondjuk: a deficitben a Covid-járvány kiadásai és egyéb tényezők, pl. a választások előtt pénzköltések – szintén szerepet játszottak.) Végül is mindennek eredménye egy súlyos deficit lett a költségvetésben! Ezt pedig finanszírozni kell!

Hazánkban mára a térség egyik legnagyobb költségvetési deficitje van. (Az EU-ban csak az olasz deficit nagyobb, 8%, s a mienkkel -6,2% – azonos még a román hiány.) 2022-ben a kormányzat adóssága a GDP-hez csak 73% volt, ami a jobban eladósodott nyugati államokkal szemben nem tűnik soknak. Sajnos azonban, mivel az EU tagok többsége lényegében euróban gazdálkodik (és abban adósodik el), nálunk viszont Ft van, nálunk az adósság egy számottevő része külföldi valutában jelenik meg. Így a helyzet még kényesebb. Amennyi előnyt jelent, hogy nem vezettük be az eurót, s így árfolyam-politikánkban szabadabbak vagyunk, ez annyi hátrányt is jelent most, a kényszerű külföldi hitelfelvétellel és a nemzetközi spekulációval kapcsolatos sebezhetőségünk miatt.

Nagy terhet ró tehát a fiskális politikára, hogy a devizahiány miatt külföldi forrásokhoz kell folyamodni. Hiszen a nemzetközi pénzpiacok éppen a költségvetési deficitet nézik, azt kellene kordában tartani. Sajnos azonban, (mint láttuk), a magyar fiskális politika sokkal nagyobb mértékben támaszkodik a bevételeiben a forgalmi adókra, mint a legtöbb országban. (Láttuk, az áfa nálunk a legmagasabb. Ezzel szemben a jövedelemadók terén a legalacsonyabbak között vagyunk.) A társasági adó a 2010-es évek óta folyamatosan csökkent. Ez az adószerkezet „békeidőben”, gyors gazdasági növekedés mellett kedvező, de válságos helyzetben fokozottan hátrányos. A magas forgalmi adók nyomják felfelé az árszintet. Mivel a fogyasztáshoz kötődnek, a fogyasztás visszaesése esetén fokozottan növekszik a deficit. Érthető ezért, hogy a kormányzat minden eszközzel szeretné napjainkban azon rétegek jövedelmét növelni, amelyek azt fogyasztásra feltétlenül felhasználják. (A csökkenő bevételekből.) Ezért (is) van a sok szociális támogatás, amellet természetesen, hogy az infláció rájuk nehezedő terhét szeretné a kormányzat mérsékelni.

Mindezeket a feladatokat a monetáris politika nem tudja átvenni. Ott a felelősség elsődlegesen az ország deviza helyzetéért jelentkezik; ez főleg a kamatpolitikában nyilvánul meg. Viszont a kamatok emelkedése nemcsak a termelőknek gond, de beszűkíti (a lakáshitelek miatt) az erősen eladósodott magyar családok fogyasztását

is. Ami nyilván tovább aggasztja a kormányt. Itt van tehát a magyar „külön utas” megoldások hátulütője. Mindez az adópolitika átgondolására ösztönöz.

Úgy tűnik tehát, hogy a 2022-es inflációs hullám hatására a „magyar modell” módosításra szorul. Az Economist becslése szerint, az elkövetkező évtizedben aligha számolhatunk a jövőbeni kamatok világgiazi csökkenésével.¹³

Még ha reményeink szerint előbb-utóbb enyhülni fog is a devizahiány, amit többek között a brüsszeli járandóságok visszatartása eredményezett, a magasabb kamatszint tartósan csökkenteni fogja a magyar háztartások fogyasztási potenciálját. Érdemes ezért a pénzügyi politikának elgondolkodni azon, hogy a magyar adóztatás szerkezetén változtatni kellene. Ez sok egyéb szempontból is az igazságosabb tehervállalást jelentene a társadalom számára.

Összegzés

A rövid áttekintés a monetáris és fiskális politikánkról, rámutatott a jelenlegi magyar infláció forrásaira. Megállapíthattuk, hogy mind a keresleti, mind a kínálati oldal, a „demand pull” és a „cost push” hatások szerepet játszottak a magyar infláció megszaladásában. A jelentős teljesítmény nélküli pénzkiáramlás (pl. Covid), és a külső gazdasági körülmények (energiaár-drágulás), továbbá természeti gondok (aszály) is hozzájárultak. A piaci viszonyokba beavatkozó támogatások (ársapkák) és az azt kicselező vállalati árpolitikák is felelősek az infláció megugrásáért, különösen 2022-ben. De a kérdés erősen összefügg fizetési mérlegünk alakulásával, mivel a költségvetési hiányokat külső hitelfelvétellel kényszerülünk fizetni. Részben, mert a hazai megtakarítási források korlátozottak, de azért is, mert kifejezetten devizára van szükségünk devizában fizetendő tételeink finanszírozásához, e devizát pedig nem kapjuk meg Brüsszeltől. A deviza iránti kereslet rontja a forint árfolyamát, ezen keresztül (az import révén) hat az inflációra. A költségvetés hiánya viszont jelentős részben az adópolitikánk következménye, amely erősen támaszkodik a fogyasztásra. Ha az visszaesik, az adóbevételek ezzel arányosan esnek; a deficit nő. Ez a külföldi finanszírozás kamatfeltételeire kedvezőtlenül hat. Tovább visszahat ily módon a költségvetési egyenlegre is. A forintkamatoakat sajnálatosan nem függetleníthetjük a nemzetközi kamattendenciáktól. (Amikor elszakítottuk, radikális árfolyamesés következett be.) Ha tehát nem tudjuk alacsony kamatokkal ösztönözni a fogyasztást, (márpedig úgy tűnik, nem számolhatunk a nemzetközi kamatkörnyezetben a közeljövőben alacsony kamatokra), az adószervezetet át kell gondolni. A jövedelemadók progresszív tétellel segíthetne a szükséges források pótlásában, biztosításában. A közeljövő nem ígér alacsony nemzetközi kamatszintet, így erre kell berendezkednünk. ■

13 On October 18th the ten-year Treasury yield, which incorporates long-term expectations for interest rates and was below 1% as recently as 2021, hit 4.9%, its highest since 2007. The 30-year Treasury yield crossed 5% the same day. (The Economist, Briefing 2023, Nov 2.)

Irodalomjegyzék

1. Czeczeli Vivien – Kolozsi Pál Péter – Kovács Kinga Virág – Kutasi Gábor – Torda Sztella: Az infláció nem monetáris kezelése az EU országokban .A 2022-ben tapasztalt inflációs nyomás fokozódására rövid távon adott költségvetési és szabályozási lépése az EU-országokban . Külgazdaság 2023 március-április
2. IMF (2023). World Economic Outlook. Update. January 2023. <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2023/Update/January/English/text.ashx>
3. Lámfalussy Sándor: Pénzügyi válságok a fejlődő országokban Akadémiai Kiadó, 2008
4. Mányó Vároczy Violetta: Varga István munkássága. PHD értekezés, 2016
5. KSH Statisztikai Zsebkönyv, 2022
6. Raghuram Rajan: Fault Lines. Princeton University Press, 2010 <https://doi.org/10.1515> .
7. Spéder Balázs – Vonnák Balázs: Inflációs sokkok és dezinfláció: stilizált tények az elmúlt 50 év alapján, Hitelintézeti Szemle, 22. évf. 3. szám, 2023. szeptember, 26–47. o.